

Prof. dr hab. inż. arch.
RAFAŁ CZERNER
Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej
Katedra Historii Architektury, Sztuki i Techniki
ul. Bolesława Prusa 53/55, 50-317 Wrocław

Recenzja

Dorobku naukowo-badawczego, zawodowego, dydaktycznego i organizacyjnego pani Dr inż. arch. MAŁGORZATY HANZL oraz osiągnięcia naukowego zatytułowanego „Analiza morfologiczna struktur miejskich w ujęciu kulturowym. Studium przypadku społeczności żydowskich w województwach łódzkim i mazowieckim” w związku z wszczętym postępowaniem habilitacyjnym.

Recenzję podjąłem w odpowiedzi na list z dnia 6 listopada 2018 r. od Pani Prodziekan Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej dr hab. inż. arch. Krystyny Solarek, prof. PW i na podstawie wskazania Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów (pismo nr BCK-VI-L-6827/18 z dnia 7 września 2018).

Zostały mi również przedstawione publikacje autorstwa Pani Małgorzaty Hanzl składające się na wskazane do recenzji osiągnięcie naukowe, tj. wydana w 2017 r. monografia zatytułowana „**Morphological analysis of urban structures - the cultural approach. Case studies of Jewish communities in Lodz and Mazovian voivodeships**”, a więc o tytule jednobrzmiącym z nazwą osiągnięcia oraz faksymile dziesięciu artykułów zatytułowanych: „Aspekty znaczeniowe struktur miejskich. Studium przypadku dzielnic zamieszkałych przez ludność żydowską w Polsce centralnej XIX w.” (2017), “Jewish neighbourhoods in prewar Poland – an attempt at Typology” (2017), “Towards the Understanding of Spatial Order as a Cultural Issue” (2016), “Towards Understanding the Complexity of Urban Culture – A case study of Jewish communities in pre-war central Poland” (2016), “Methods for Geometrical Examination of Physical Settings In the Quest for a Modus Operandi in Culture Specific Urban Design” (2015), “Culture as a Determinant of City Form - the case of the former Jewish district in Lodz” (2014), “Epistemology of Public Spaces” (2014), “Modelling of Public Spaces” (2013), „Przestrzeń urbanistyczna jako zapis znaczeń – próba interpretacji w ujęciu antropologicznym” (2013) i “The Meaning of Public Spaces” (2013).

Otrzymałem również autoreferat zawierający na wstępie opis przedstawionego do opinii osiągnięcia badawczego, następnie zaś prezentujący dorobek naukowy, inne formy dorobku i w końcu jego sumaryczny wykaz.

Ocena osiągnięć naukowo-badawczych

Na dokonania naukowe Pani dr inż. arch. Małgorzaty Hanzl składa się znaczący dorobek publikacyjny. W dostarczonych mi do oceny dokumentach oprócz osiągnięć powstałych po uzyskaniu stopnia naukowego doktora, czyli od 24 maja 2007 roku, które przede wszystkim powinny podlegać ocenie, wykazano również skromniejszy, co oczywiste, dorobek uzyskany wcześniej. Jest on nieco odmienny tematycznie, wiążący się pod tym względem z kończąca badania dysertacją, ogólnie jednak pozostający w obrębie szerokiej tematyki studiów uprawianych przez autorkę. Badania podjęte w ramach przygotowania dysertacji doktorskiej kontynuowała Habilitantka w ograniczonym zakresie również później.

Dorobek publikacyjny Pani dr inż. arch. Małgorzaty Hanzl jest obszerny. Stanowi go obok książki będącej głównym elementem osiągnięcia habilitacyjnego łącznie 51 artykułów oraz rozdziałów w monografiach czy publikacjach pokonferencyjnych i pokongresowych, których w większości (44 prac) autorką lub rzadziej współautorką jest Habilitantka. 25 opracowań, w tym książka, zostało napisane w języku angielskim. Dziesięć artykułów lub rozdziałów w monografiach składa się na wyróżnioną grupę należącą do poddanego ocenie habilitacyjnego osiągnięcia badawczego.

Liczba opracowań naukowych, które powstały w okresie 11 lat jest pokaźna i zasługuje na uznanie. Nie bez znaczenia pozostają też miejsca, tj. czasopisma i wydawnictwa, w których prace zostały opublikowane. Pojawiają się tu periodyki z list Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, wydawnictwa międzynarodowych organizacji i zagranicznych, ale też polskich uczelni, znani wydawcy. Wszystkie prace były recenzowane. Najliczniej reprezentowane są publikacje w wydawnictwach będących wynikiem międzynarodowych konferencji, zazwyczaj cyklicznych, w tym wiele indeksowanych na liście Web of Science. Wymienić tu można konferencje eCAADe (Education and research in Computer Aided Architectural Design in Europe – Habilitantka uczestniczyła w nich 6 razy), ICCSA (International Conference on Computational Science and Its Applications), kongresy realizowane przez ISOCARP (International Society of City and Regional Planners – trzykrotny udział), czy też już nieindeksowane publikacje cyklicznych międzynarodowych konferencji, jak organizowanych przez EAAE/ARCC (European Association for Architectural Education/ The Architectural Research Centers Consortium, Inc. – dwie publikacje), czy ISUF (International Seminar on Urban Form – cztery referaty).

Pod względem tematycznym publikacje reprezentują kilka zagadnień. Powstające intensywniej we wcześniejszym okresie, jako kontynuujące studia doktorskie, dotyczą kwestii partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym i zastosowań w nim technologii informatycznych. Oba wątki pani Hanzl kontynuowała do 2011 roku. Wśród opracowań poczynionych od 2009 r. pojawiają się również wynikające z doświadczeń dydaktycznych oraz eksperckich i projektowych Habilitantki. Od roku 2012 kolejne prace podejmują rozważania metodologiczne i są już powiązane z głównym tematem badań stanowiących podstawę osiągnięcia habilitacyjnego. Wreszcie dorobek publikacyjny wieńczy studia dotyczące głównego tematu poddanego ocenie osiągnięcia, a zatem morfologicznych analiz struktur miejskich, prowadzonych w odniesieniu do konkretnych przypadków.

Cyklicznie powtarzające się kongresy i konferencje, stowarzyszenia naukowe, uczelnie i instytucje określają międzynarodowe środowisko, w którym Habilitantka ma jako doświadczony badacz swoje miejsce i utrwaloną pozycję. Potwierdzeniem tego są funkcje pełnione w Międzynarodowym Stowarzyszeniu Urbanistów i Planistów Regionalnych (International Society of City and Regional Planners – ISOCARP): w latach 2013-2017 członka Komitetu Naukowego, od 2017 Wiceprezydenta ds. Publikacji, czy też powierzanie recenzji i udział w naukowych komitetach 31 międzynarodowych konferencji.

Główne przedstawione do recenzji osiągnięcie naukowe „Analiza morfologiczna struktur miejskich w ujęciu kulturowym. Studium przypadku społeczności żydowskich w województwach łódzkim i mazowieckim”.

Przedmiot oceny stanowi 10 naukowych artykułów, z których 2 w języku polskim i 8 w angielskim oraz napisana po angielsku konkludująca monografia o takim samym jak osiągnięcie tytule, stanowiąca ich znacząco rozwinięte i uzupełnione zestawienie, i podsumowanie. Monografia opublikowana w 2017 r. staraniem i w wydawnictwie Politechniki Łódzkiej liczy równie 400 stron, zawiera 94 ilustracje i 24 tabele. Podzielona jest

tematycznie na rozdziały: I Wprowadzenie: Analiza struktur miejskich w ujęciu kulturowym, II Metodologia, III Porównawcza analiza dzielnic zamieszkałych przez Żydów w przedwojennej centralnej Polsce, IV Rozwój osadnictwa żydowskiego w ciągu wieków, V Dzielnice zamieszkałe przez Żydów w przedwojennej Polsce – trzy poziomy typologiczne, VI Studia przypadków i VII Podsumowanie. Wyodrębniono też odpowiednie podrozdziały. Przedstawione w nich zostały składające się na całość zagadnienia problemy badawcze, jak również studia uzupełniające, do pewnego stopnia mogące być uznane za tło dla podstawowych rozważań. W książce odwołano się do 433 pozycji bibliograficznych.

To właśnie monografię należy uznać za podstawowe opisanie osiągnięcia badawczego, jako opracowanie najnowsze i zarazem najpełniejsze. W poszczególnych podejmowanych tematach zazwyczaj też ona stanowi rozszerzenie wątków diskutowanych w artykułach, rzadziej jest odwrotnie. Poprzedzające wydanie monografii publikacje zatem przede wszystkim ilustrują dochodzenie do osiągniętego celu badawczego. Z drugiej strony wyodrębnienie problemów i zagadnień w ramach serii artykułów jest korzystne i łącznie przedstawione może być do pewnego stopnia bardziej czytelne, jeżeli zważyć dość szczególną strukturę monografii.

Punktem wyjścia dla badań podjętych i z powodzeniem przez kilka lat prowadzonych przez Panią dr inż. arch. Małgorzatę Hanzl jest konstatacja, powtarzana na wstępie zarówno publikacji jak też referatu, przywoływana czy to za Aldo Rossim, czy Henri Lefebvrem, że formy struktur miejskich uznawane są za artefakty kultur i społeczeństw, które je współtworzyły. Środowisko zaś zurbanizowane stanowi fizyczną manifestację przestrzennych praktyk i zatem dostarcza informacji i znaczeń. Charakterystyczny dla niego ład przestrzenny należy do określonej kultury i z niej wynika. Idąc w ślad za tym pani Hanzl poszukując potwierdzenia i wyjaśnienia zjawiska, podjęła się zadania, dla konkretnej cywilizacji i wspólnot żydowskich, i na konkretnym terytorium dwóch województw centralnej Polski w czasach przed II Wojną Światową przeanalizowania kultury, tradycji i zachowań, a także wynikających z nich owych praktyk przestrzennych mających wpływ na morfologię miejskich struktur. Z drugiej zaś strony celem było scharakteryzowanie wynikowych form struktur ich wariantów i transformacji.

Takie zadanie wymagało uwzględnienia doświadczeń kilku dyscyplin naukowych i dwutorowego podejścia: po pierwsze perspektywy antropologicznej i kulturoznawczej, po drugie morfologicznej i urbanistycznej. Badania zostały podjęte na trzech poziomach odnoszących się do regionu, miasta i dzielnicy. W skali regionu śledzenie procesów rozwoju miast przeprowadzono na podstawie danych statystycznych. Wynikiem jest usystematyzowanie wiedzy o rozmieszczeniu społeczności żydowskiej na badanym terytorium centralnej Polski w ujęciu czasowym. Miejsce i charakter żydowskiego osadnictwa w obrębie wybranych miast wraz z wieloaspektowym wyjaśnieniem zjawisk były przedmiotem badań w kolejnej, miejskiej skali. Na końcu określone zostały cechy tradycyjnych żydowskich dzielnic, jako zestaw rozwiązań przestrzennych i cech krajobrazu w skali najbardziej lokalnej oraz scharakteryzowane elementy głównych sfer życia codziennego i zachowania mające wpływ na te przestrzenne formy. Analizy potwierdziły zgodnie z założeniem istnienie szczególnego ładu przestrzennego właściwego dla kultury żydowskiej w przedwojennej Polsce.

Zadanie badawcze zrealizowane zostało z sukcesem. W wielu aspektach zostały przedstawione elementy określające charakter żydowskiego osadnictwa na badanym

terytorium i w miastach, i w poddanym analizie czasie. Wyjaśniony został wpływ na nie różnych zjawisk cywilizacyjnych, kulturowych, religijnych, ekonomicznych i innych. Rzeczywiście w pełni i z uwzględnieniem różnorodnych aspektów przedstawiony został charakter zamieszkiwanych w przedwojennej centralnej Polsce przez społeczność żydowską dzielnic i miast, w których się one znajdowały. Poznaliśmy ich szczególny klimat i cechy, i zarazem wyjaśnienie pochodzenia.

Praca jest wieloaspektowa i kompleksowa. Potwierdzona została jej podstawowa teza sformułowana na bazie studiów o złożoności, którą autorka określa twierdzeniem, iż społeczności żydowskie w przedwojennej Polsce stanowiły przykład samoorganizującego się społeczeństwa, którego funkcjonowanie można uznać prototyp współczesnej postmodernistycznej złożoności.

Monografia ma dosyć szczególny układ, mimo w zasadzie klasycznego. Wynika to z zastosowania doświadczeń różnych naukowych dyscyplin i wyraźnej w efekcie dwutorowości. Składają się zatem na pracę: bardzo obszerna część metodologiczna i historyczna oraz przez nią poprzedzone główne analizy. Konsekwencją takiego ujęcia jest np. to, że obszerna i bardzo istotna część pracy dotycząca rozwoju kultury żydowskiej w Polsce i kolejna przedstawiająca historię żydowskiego osadnictwa, obie niezwykle wartościowe i być może zasługujące na samodzielne opracowanie, stają się w przedstawionej monografii jednymi z opracowań wstępnych opisujących (przede wszystkim za pomocą warsztatu historyka) tło dla studiów określonych w tytule. Zachwianiu ulega w efekcie proporcja między różnego rodzaju wprowadzeniami i studiami wstępnymi a tytułową analizą struktur miejskich. Przewaga wprowadzeń jest w pracy wyraźna. Wskazuje to również sama autorka w przedstawionym w referacie (na str. 22) skrótowym opisie układu monografii, gdzie różne jej elementy określone są jako „wprowadzenie”, „przybliżenie” czy „tło”. Stanowią one znaczącą część pracy. Nie ułatwia to oczywiście lektury, ale z drugiej strony nie można z tego czynić zarzutu, bo takie ujęcie ostatecznie pracę wzbogaca. Niecierpliwe oczekiwanie czytelnika na poznanie analiz zapowiedzianych w tytule wzmaga napięcie i w końcu koncentruje uwagę na tych właśnie wątkach. Towarzyszy temu pewna dalsza dekonstrukcja układu, która paradoksalnie nieoczekiwanie wynika z uporządkowania. Oto bardzo znaczny, wypełniony innymi studiami staje się dystans pomiędzy zaprezentowaniem metodologii, a jej zastosowaniem w pracy. Znowu rodzi to oczekiwanie czytającego. Najwyraźniej rzecz się manifestuje w przypadku metody analiz geometrycznych, która jest starannie i obszernie opisana już pod koniec drugiego rozdziału monografii, zaś opis jej zastosowania pojawia się dopiero pod koniec pracy dla dwóch studiów przypadku (VI rozdział, podrozdziały 1.7 i 2.5), zaś w pełni w rozdziale podsumowującym.

Sposób przedstawienia w pracy wspomnianych analiz budzi także pewien niedosyt. Wprowadzenie mierzalności dla istotnych analizowanych parametrów jest oczywiście słuszne i stanowi podstawę do zobiektywizowania wyników. Przedstawione modele matematyczne są proste i tym samym doskonale spełniają swoją rolę. Metoda jest skrupulatnie opisana w 10 podrozdziale wspomnianego II rozdziału monografii i wcześniej z różną szczegółowością w trzech artykułach. Wskazano też metody jej zautomatyzowania. Jest zatem wyraźnie ważna dla autorki. Dziwi więc, że właściwie nie została ona w pracy pełniej wykorzystana. Przekazane wprawdzie zostały i szczegółowo opisane wyniki jej zastosowania do trzech

przykładów przestrzeni miejskich (łącznie 10 ciągów elewacyjnych), wszystkich w obrębie dzielnic zamieszkałych przez ludność żydowską, ale już nie wykorzystano ich do innych niż wzajemne między nimi porównań wyników i uzyskanych parametrów. Konkludujące stwierdzenia, że „dzielnice zamieszkałe przez Żydów wykazują wyższą nieregularność niż w przypadku Polaków i w szczególności Niemców” lub „studia (...) wykazują o wiele wyższą nieregularność w dzielnicach żydowskich, zarówno w wymiarze pionowym, jak i pofałdowaniu fasad” (s. 364), nie wynikają z zastosowania opisanej metody, a chyba z analiz innego rodzaju. Nie przedstawiono bowiem wyników zastosowania metody do dzielnic nieżydowskich – polskich, czy niemieckich. Wykazana zatem na razie została jedynie możliwość użycia metody i pokazane jej działanie. Rodzi to pewien zawód u czytelnika, jednak oczywiście otwiera zarazem drogę do przeprowadzenia dalszych tego rodzaju studiów dla innych miejsc i miast. Być może zresztą takie już zostały lub są prowadzone. Znaleźć można w pracy delikatną tego sugestię.

Monografia wykazuje też drobne niedociągnięcia natury redakcyjnej, zapewne wynikłe niezależnie od autorki, bądź po części redakcyjne. Znaleźć można pomyłki w stosowaniu odniesień do ilustracji i w ich podpisach (wskazana w erracie nie jest jedyna), np. do Fig. 6 przedstawiającej kwestię regularności (s. 59) nie ma żadnego odniesienia w tekście podrozdziału o tym właśnie traktującego (s. 58-59), a wręcz w ogóle nie ma odniesienia. Podobnie nie odnajdziemy w tekście powołań do wielu dalszych ilustracji, chociaż do innych tak. Odwołanie do Fig. 36 na s. 165 w rzeczywistości dotyczy Fig. 37. W miejsce Fig. 67 powtórnie zamieszczona została Fig. 64 i oczywiście opis zupełnie nie odpowiada jej, ani jej graficznej legendzie, mając aż 15 pozycji, podczas gdy ona jedynie 9. Zupełnie pozbawione odniesień w tekście są też niektóre widoki i fotografie mające ilustrować nastrój przestrzeni miejskich. Podobnie z zasady nie znajdziemy odwołań do serii ilustracji opatrzonych wspólnym nadtytułem „Analiza rysunkowa” (Drawing analysis – Fig. 2-4, 65, 66, 69).

Niezależnie od mało w sumie istotnych niedociągnięć redakcyjnych monografii i jej specyficznej struktury, która ostatecznie raczej przydaje jej wartości wzmagając zainteresowanie czytającego przedmiotem badań, stwierdzić wypada, że prezentowane w niej i wspomóżone serią 10 artykułów osiągnięcie badawcze jest oryginalne i o dużej wartości. Stanowi znaczący postęp w dotychczasowej wiedzy oraz wkład w rozwój dyscypliny naukowej, a przy tym otwiera drogę do kontynuacji i podejmowania dalszych badań w podobnym kierunku.

Inne osiągnięcia naukowe, zawodowe, dydaktyczne oraz w zakresie współpracy międzynarodowej i organizacyjne

Powyższe zestawienie niezwykle intensywnie prowadzonej naukowej działalności pani Małgorzaty Hanzl po uzyskaniu przez nią naukowego stopnia doktora i jej pozytywną ocenę można uzupełnić o równie bogate efekty innych jej manifestacji. Wymienić wypada wygłoszenie 37 referatów i innych wystąpień podczas w znakomitej przewadze międzynarodowych konferencji i przypomnieć raz jeszcze udział zarazem w komitetach naukowych większości z nich, a także recenzowanie zgłoszonych referatów. Recenzje

różnego rodzaju są zresztą kolejną ważną pozycją w dorobku Habilitantki. Pełniła ona funkcję recenzenta łącznie w 20 komitetach naukowych periodyków krajowych i zagranicznych, w tym siedmiu z listy A Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego i dwóch z listy B.

Znaczne jest też zaangażowanie Pani dr Hanzl w działalność projektową jako urbanistki i planisty. W jej działalności zawodowej można wyszczególnić autorstwo lub współautorstwo 15 projektów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z czego dla siedmiu pełniła rolę głównej projektantki. Pracując Miejskiej Pracowni Urbanistycznej w Łodzi w 2006 roku była odpowiedzialna za prace przygotowawcze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania Łodzi” i kierowała pracami nad kilkoma innymi studiami. Prowadziła także w zakresie planowania urbanistycznego działalność doradczą i ekspercką, podejmując konsultacje dla kilku projektów. Jej działalność projektowa jest przy tym kontynuacją dość rozwiniętej prowadzonej przed uzyskaniem naukowego stopnia doktora.

Pani dr inż. arch. Małgorzata Hanzl jest zatrudniona na Wydziale Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska Politechniki Łódzkiej, w Instytucie Architektury i Urbanistyki, gdzie prowadzi również działalność dydaktyczną. Realizowała zajęcia także w Instytucie Gospodarki Przestrzennej na Wydziale Geografii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Łódzkiego i na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej. Prowadzi regularnie różne kursy, w tym dla kierunku studiów inżynierskich Architecture Engineering, kierunku Architektura, kierunku Gospodarka Przestrzenna oraz dla specjalności Architecture for Society of Knowledge na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej. W dorobku dydaktycznym znaleźć także można organizację warsztatów i innych imprez edukacyjnych, w tym wynikłych ze współpracy międzynarodowej. W tym zakresie działalności pełniła w latach 2011-2012 funkcje koordynatora programu Erasmus, co zaowocowało również wizytami wykładowców zza granicy. Kolejnym obszarem działalności pani Małgorzaty Hanzl jest upowszechnianie nauki i sztuki. Na osiągnięcia w tym zakresie składają się wykłady i siedem popularyzatorskich publikacji, prowadzenie w latach 2008-2015 bloga „moje miasto” i w latach 2005-2010 witryny internetowej o tej samej nazwie.

Jak pokazuje powyższe pobieżne zestawienie, Pani dr inż. arch. Małgorzata Hanzl wykazuje się aktywnością i ma bogate doświadczenia nie tylko naukowo-badawcze, ale także zawodowe, dydaktyczne, organizacyjne i popularyzatorskie. W całym zaś obszarze działalności podlegającej ocenie ma znaczące osiągnięcia.

Podsumowując powyższe oceny, w zgodzie z treścią Ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule z zakresu sztuki, jej art. 16 uważam, że Pani dr inż. arch. Małgorzata Hanzl wykazała się osiągnięciami naukowymi spełniającymi wymagania stawiane w przewodzie habilitacyjnym, a także posiada poważne inne osiągnięcia, w tym zawodowe i dydaktyczne. Jej kandydaturę opiniuję pozytywnie.

Wrocław, 12 grudnia 2018 r.

